

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЧИН ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КРИЗИ БІЖЕНЦІВ 2021 РОКУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ

LEGAL CHARACTERISTICS OF THE CAUSES OF THE EUROPEAN REFUGEE CRISIS OF 2021 AND PROPOSALS FOR OVERCOMING

Чуєнко В.І., к.ю.н.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права
Навчально-науковий інститут права імені Князя Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом

Данелюк І.Г., магістрант цивільно-правових дисциплін та міжнародного права
Навчально-науковий інститут права імені Князя Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом

Статтю присвячено правовій характеристиці причин та пропозицій щодо подолання європейської кризи біженців, що має місце в 2021 році. Автори зазначили, що починаючи з жовтня 2021 року весь світ, а особливо Європейський Союз та Європейський континент загалом оголомила звістка про концентрацію нового масштабного міграційного потоку з країн Близького Сходу на кордоні з Європейським Союзом. Загострення ситуації на кордоні з Білорусією та країнами-членами Європейського Союзу вимагає негайної реакції з боку світового співтовариства, міжнародних організацій та, звичайно, Європейського Союзу. Останній має знайти правові шляхи вирішення нової кризи біженців з урахуванням всіх основоположних норм і принципів діяльності Європейського Союзу та з обов'язковим урахуванням прав людини та повагою до них. У статті проаналізовано європейську кризу біженців, що мала місце в 2015–2016 роках. Авторами доведено, що вищезазначену кризу вдалось подолати лише шляхом прийняття дієвого нормативно-правового акта, яким стала Угода між Європейським Союзом та Туреччиною 2016 року. У дослідженні авторами визначені та проаналізовані нові причини, що могли спровокувати збільшення кількості людей, які прагнуть віднайти кращі умови життя. Так серед останніх вказані захоплення терористичною організацією «Талібан» влади в Афганістані в 2021 році та встановлення радикального ісламського режиму, пандемія, що спричинена поширенням вірусу COVID-19, тотальна економічна криза, роль політики у формуванні міграційних потоків, жорсткі порушення прав людини. У статті доведено, що нові причини міграційної кризи є доволі серйозними і потребують негайного вирішення. Саме тому авторами було запропоновано три шляхи до вирішення кризової ситуації на кордоні з Європейським Союзом, а саме: застосування досвіду 2016 року, тобто застосування за аналогією Угоди між Європейським Союзом та Туреччиною щодо розміщення біженців у третій країні; введення прикордонного контролю в рамках Шенгенської зони; сприяння у скорішому закінченні конфліктів та створенні умов для повернення мігрантів до своїх країн. Пріоритетом подальших досліджень визначено детальний аналіз шляхів подолання європейської кризи біженців 2021 року.

Ключові слова: європейська криза біженців 2021 року, причини міграційної кризи, шляхи подолання міграційної кризи, біженці, нелегальні мігранти, Європейський Союз.

The article is devoted to the legal characteristics of the causes and proposals for overcoming the European refugee crisis, which is taking place in 2021. The authors noted that since October 2021, the whole world, and especially the European Union and the European continent as a whole, has been stunned by the news of the concentration of a new large-scale migration flow from the Middle East to the border with the European Union. The aggravation of the situation on the border with Belarus and the member states of the European Union today requires an immediate response from the world community, international organizations and, of course, the European Union. Today, the latter must find legal ways to resolve the new refugee crisis, taking into account all the fundamental norms and principles of the European Union and with due regard for and respect for human rights. The article analyzes the European refugee crisis that took place in 2015–2016. The authors proved that the above crisis was overcome only by adopting an effective legal act, which at that time was the Agreement between the European Union and Turkey in 2016. In the study, the authors identified and analyzed new reasons that could provoke an increase in the number of people seeking to find better living conditions. The latter include: the seizure of power in Afghanistan by the Taliban in 2021 and the establishment of a radical Islamic regime; a pandemic caused by the spread of the COVID-19 virus; total economic crisis; the role of policy in shaping migration flows; severe human rights violations. The article proves that the new causes of the migration crisis are quite serious and need to be addressed immediately. That is why the authors proposed three ways to resolve the crisis situation on the border with the European Union, namely: application of the experience of 2016, ie application by analogy with the Agreement between the European Union and Turkey on the accommodation of refugees in a third country; introduction of border control within the Schengen area; assisting in the speedy resolution of conflicts and creating conditions for the return of migrants to their countries. The priority of further research is a detailed analysis of ways to overcome the European refugee crisis in 2021.

Key words: European refugee crisis of 2021, the causes of the migration crisis, ways to overcome the migration crisis, refugees, illegal migrants, the European Union.

Постановка проблеми. Із жовтня 2021 року весь світ, а особливо Європейський Союз та Європейський континент оголомила звістка про можливе виникнення нового масштабного міграційного потоку з країн Близького Сходу до Європейського Союзу. І ось вже на початку листопада 2021 року ми спостерігаємо велике скупчення мігрантів на кордоні з Білорусією та Польщею, які прагнуть потрапити до Європейського Союзу. Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна» повідомляє: «Біженці ставлять намети, розкладають спальники прямо на дорозі та розводять багаття. Біженці розбивають табір біля пункту пропуску на в'їзд до Польщі. Серед представників і дорослі і малі діти, які замерзають на вулиці» [1].

Зазначена ситуація просто наводить жах на держав-членів Європейського Союзу, які нещодавно потерпали від шалених міграційних потоків. Як показала практика

міграційної кризи 2015–2016 років, величезні й неконтрольовані потоки біженців до країн Європейського Союзу дійсно є небезпечними для європейської єдності, оскільки кожна країна-член намагається захистити свою державу від потоку мігрантів, жертвуючи навіть основоположними принципами функціонування Європейського Союзу. Вказана поведінка держав, звичайно, дуже ослаблює дію як *Acquis communautaire* Європейського Союзу, так і всю інституційну систему об'єднаної Європи, що своєю чергою породжує зниження авторитету та підвищення недовіри до Європейського Союзу.

Загострення ситуації на кордоні з Білорусією та країнами-членами Європейського Союзу нині вимагає негайної реакції з боку світового співтовариства, міжнародних організацій та, звичайно, Європейського Союзу. Останній має знайти правові шляхи вирішення нової кризи біжен-

ців з урахуванням всіх основоположних норм і принципів діяльності Європейського Союзу та повагою до прав людини. Отже, вибрана нами тема для дослідження перебуває сьогодні на піку своєї актуальності і потребує детального наукового обґрунтування та пропозицій щодо подолання європейської кризи біженців 2021 року.

Мета статті – здійснення правової характеристики європейської кризи біженців, що має місце в 2021 році, аналіз причин останньої та пропозиції дієвих нормативно обґрунтованих шляхів, які будуть спрямовані на подолання напруженої ситуації з біженцями на кордоні з Європейським Союзом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання незаконної міграції та біженства – це, мабуть, одні з найдавніших проблем, що турбували і турбують міжнародне співтовариство. Оскільки міграційні потоки мали місце протягом всієї історії існування людської цивілізації, дослідження правових шляхів подолання або зменшення кількості мігрантів неодноразово ставали предметом наукових пошуків різних вчених. Так, серед американських дослідників, що займалися вирішенням питання біженства, можна виділити Д. Мартіна, Р. Босвелла, Д. Вейсбротта тощо. Національними дослідженнями питань біженства займалися М. Сірант, О. Гончаренко, М. Буроуменський. Дослідженням питання саме міграційних кризових явищ в Європейському Союзі присвятили свої наукові пошуки Л. Капиця, Р. Гасанова, В. Чуенко. Однак, незважаючи на величезний масив наукових досліджень із зазначеного питання, події, що нині відбуваються на кордоні з Білорусією та Європейським Союзом, змушують до проведення комплексного наукового дослідження у сфері правового регулювання питань незаконної міграції та біженства.

Виклад основного матеріалу. Разом із загостренням історичних подій, таких як війни, революції, природні катастрофи, ми можемо простежити і сплески міграційних потоків, адже з настанням неможливих для життя умов люди просто вимушені шукати кращої долі для себе та своїх сімей.

Починаючи з 1960-х років, тобто в момент, коли Європа почала оговтуватись від наслідків Другої світової війни, вона стала досить привабливим місцем для мігрантів із різних країн світу. Дійсно, така привабливість є обґрунтованою, адже країни Європи ставали прикладом втілення демократичних цінностей, поваги до прав людини, демонстрували яскраву антидискримінаційну політику, надавали біженцям значиму соціальну, фінансову та адаптивну підтримку [2, с. 10].

Недивно, що з початком військових конфліктів у Сирії, політичної нестабільності, Іраку, країнах Азії, загострення яких мало місце в 2013–2014 роках, виник великий потік людей, що шукають захисту і притулку в іншій країні. Однак ані науковці, ані керівники Європейського Союзу навіть не могли уявити, наскільки кризовими стануть 2015 та 2016 роки.

Керівництво об'єднаної Європи були впевнені в дієвості наявного тоді механізму правового регулювання статусу біженців. Йдеться саме про Дублінські угоди, які уклалися в три етапи. В 1990 році було прийнято першу Дублінську угоду (Дублін I), за якою приймає рішення про надання притулку уповноважувалась держава-член Європейського Союзу, до якої шукач першої прибув. Однак вказана норма виявилась недієвою через великий тягар міграційного навантаження на окремі країни, що своєю чергою призвело до перегляду вказаної норми та прийняття у 2003 році другої Дублінської угоди. За умовами Дублін II статус біженця могли надавати ті країни, з якими шукач має сталі зв'язки та може їх довести. У 2013 році було прийнято у вигляді Регламенту третю Дублінську угоду (Дублін III) за якою треті країни набули права розглядати питання про надання статусу біженця, якщо у справі присутні культурні зв'язки шукача притулку із цими державами [3].

Незважаючи на тривалий час прийняття Дублінських угод міграційна криза у 2015–2016 роках вкотре довела, що останні – це не механізм врегулювання міграційних потоків, а лише політичний компроміс між державами-членами Європейського Союзу. Отже, легковажна надія об'єднаної Європи на Дублінські угоди та відсутність реальних правових, економічних та інституційних механізмів, які б допомогли запобігти та врегулювати навалу мігрантів, і спричинила кризову ситуацію, яка своєю чергою супроводжувалась великою кількістю смертей, економічною нестабільністю, ворожою налаштованістю один до одного держав-членів Європейського Союзу, загальною панікою та невдоволенням.

Вважаємо за необхідне підтримати позицію В.І. Чуенко, яка зазначені вище події називає «європейською кризою біженців», під якою пропонує розуміти негативне явище, що охопило Європейський Союз в 2015–2016 роках та зумовлене впливом осіб, які знаходяться поза державою свого походження (державою громадянства або постійного проживання), не можуть або не бажають користуватися захистом цієї держави, повертатися в цю державу, обґрунтовано побоюючись стати жертвою переслідування в державі свого походження, що ґрунтується на ознаках раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконаннях, котре призвело до відхилення від рівноважного стану функціонування та діяльності Європейського Союзу та досягло крайньої точки, в результаті чого виникла загроза цілісності та стабільності кожної з держав-членів та Європейському Союзу загалом [4, с. 213].

Механізмом, який частково допоміг вирішити «європейську кризу біженців», стала укладена у 2016 році Угода між Туреччиною та Європейським Союзом. За умовами останньої було введено нові правила розміщення біженців, яке Туреччина взяла на себе. Ми вважаємо, що така Угода була логічною і правильною, адже більшість біженців мали подібну до турецької культуру, віросповідання, мову, традиції, що уможливило швидшу адаптацію, зменшення нетерпимості до мігрантів та загальну напругу в суспільстві [5].

Спостерігаючи за подіями, що мають місце нині на кордоні Білорусії та Європейського Союзу, можемо також говорити про активний розвиток кризової ситуації. Хоча остання ще не набрала обертів 2015–2016 років, за своєю суттю має більш небезпечний характер не лише для країн Об'єднаної Європи.

Уся небезпека «європейської кризи біженства» 2021 року полягає саме у причинах виникнення останньої. До знайомих нам раніше причин масової міграції, таких як військові дії, природні катастрофи, політичні переслідування та революційні дії, додалась низка інших, яке тягнуть за собою дуже небезпечні наслідки. До таких вважаємо за необхідне зарахувати:

1) *захоплення терористичною організацією «Талібан» влади в Афганістані в 2021 році та встановлення радикального ісламського режиму.* Такі радикальні зміни в Афганістані уже спровокували великий потік біженців, у розміщенні яких взяла участь і Україна. Однак, окрім мирного населення, шляхом нелегальної міграції до Європейського Союзу та інших країн світу можуть потрапляти представники «Талібану» для здійснення терористичних актів. Тобто нині міжнародний тероризм – реальна загроза, яка, на жаль, вдало завуальюється;

2) *пандемія, що спричинена поширенням вірусу COVID-19.* Країни-члени Європейського Союзу дуже постраждали від поширення коронавірусної хвороби. Нині загалом країнам вдалося загасити сильні сплески рівня захворюваності шляхом вакцинації, однак великий наплив мігрантів із третіх країн може спричинити нові хвилі захворюваності;

3) *тотальна економічна криза*. Після численних локадаунів країни Європи економічно виснажені і не бажають приймати нових біженців. Більше того, існує ймовірність, що деякі з країн просто не зможуть забезпечити належну фінансову та соціальну підтримку біженцям, а це може не виправдати сподівання останніх та спричинити значне невдоволення з боку біженців та дестабілізацію звичного життя в країнах;

4) *роль політики у формуванні міграційних потоків*. Вказана причина є однією з найсерйозніших, адже політична зацікавленість у будь-яких неполітичних подіях може вказувати на ігнорувальність та гібридність обставин, що мають місце насправді. Так, нині майже всі світові засоби масової інформації говорять про політичну зацікавленість Російської Федерації та Білорусі у проникненні людей на територію Європейського Союзу. Вказана інформація нині детально перевіряється, однак проголошений вектор змушує замислитися. Пітер Стано, речник Європейського Союзу, зазначає: «Ми спостерігаємо за ситуацією в Росії дуже уважно, це частина нашого процесу моніторингу та верифікації. Ми вивчимо інформацію та дані, які маємо щодо ситуації з перельотами з Росії і про залучення Росії до цієї справи загалом» [6];

5) *жорсткі порушення прав людини*. Одним з основних принципів функціонування Європейського Союзу є повага та дотримання прав людини, однак нині ми спостерігаємо з боку Польщі антигуманні дії на кордоні. Так, журналісти фіксують застосування зброї, водометів, грубої фізичної сили щодо фізичних осіб, які там розмістилися [7].

Отже, як бачимо, у 2021 році причини міграційної кризи є занадто серйозними і можуть спричинити дуже страшні наслідки, тобто головним завданням нині для Європейського Союзу є пошук компромісів та шляхів для врегулювання європейської кризи біженців 2021 року, але не політичних, а нормативно-правових.

З огляду на вищезазначене, нами було напрацьовано кілька пропозицій щодо вирішення кризової ситуації на кордоні Європейського Союзу в 2021 році, а саме:

- застосування досвіду 2016 року (Угода між Європейським Союзом та Туреччиною), тобто зведення таборів для мігрантів за межами Європейського Союзу. Однак у зв'язку зі світовою економічною кризою нині дуже

важко буде знайти країну, яка погодиться взяти на себе такий тягар. Про те, що Європейський Союз все-таки розглядає вказаний шлях, свідчить проголошена експертом із зовнішньополітичних питань фракції Соціал-демократичної партії в німецькому Бундестазі Нільсом Шмідом заява щодо можливості залучити Україну до розв'язання проблеми біженців на кордоні з Білоруссю та розмістити мігрантів на території України [8]. Вказана заява викликала великий резонанс у представників української влади. Звісно, ми вважаємо, що ні економіка, ні законодавство, ні соціальна політика нашої держави не готові до такого кроку, і він може стати останнім для України;

- введення прикордонного контролю всередині Шенгенської зони. Так, правила Шенгену дозволяють тимчасово відновлювати внутрішній прикордонний контроль. Іспанія та Угорщина, щоб стримати нелегальних мігрантів, здійснюють побудову парканів на кордонах;

- військове втручання. Армії НАТО надають військову допомогу багатьом країнам, на території яких відбуваються конфлікти. Якщо військові операції будуть близькі до завершення, це дасть змогу мігрантам повернутися до країн свого громадянства.

Висновки. За результатами проведеного нами дослідження можемо стверджувати, що Європейський Союз як унікальне інтеграційне об'єднання переживає досить складні часи своєї історії. Однак нині, як ніколи, потрібно консолідувати сили, щоб розробити і затвердити нові принципи і програми дій міграційної політики, встановити довгострокові цілі і пріоритети. Чинне правове регулювання статусу біженців та міграційна політика, проведена Європейським Союзом в останні роки, все ж таки сприяли скороченню рівня незаконної міграції і згладжування «Європейської кризи біженства». На жаль, Європа зіткнулась із новими причинами виникнення величезних потоків мігрантів, а отже, необхідно шукати нові шляхи подолання європейської кризи біженців 2021 року.

Детальний аналіз шляхів врегулювання міграційної кризи в Європі та характеристика пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання статусу біженців в Європейському Союзі стане предметом наших подальших наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біженці на кордоні Білорусі та Польщі ставлять намети та розводять багаття. Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна». URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/779802.html>
2. Якубовський С. Міграційна політика ЄС: еволюція та соціально-економічні наслідки. *Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи* : мат. наук.-практ. Симпозіуму присв. 15-річчю міжн. дня мігранта та 25-річчю міжн. Конвенції про захист прав усіх трудящих мігрантів та їх сімей. Одеса, 2015. С. 10–15
3. Директива 2004/38/ЄС Європейського парламенту та ради від 29.04.2004 р. URL: <http://eapmigrationpanel.org/ru/materials/pravo-grazhdan-soyuza-i-chlenov-ih-semey-svobodno-peredvigatsya-i-prozhivat-na-territorii>
4. Чуєнко В.І. «Європейська криза біженців» як найактуальніша проблема Європейського Союзу. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. С. 212–216.
5. Глобальна проблема біженців. ЄС і Туреччина вже домовились. URL: <https://www.vectornews.net/exclusive/16350-globalna-problema-bzhencv-yes-turechchina-vzhe-domovilisya-a-scho-dal.html>
6. В ЄС перевіряють, чи не Росія керує гібридною атакою мігрантів на кордонах. *Укрінформ*. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3347792-v-es-pereviraut-ci-ne-rosia-kerue-gibridnou-atakou-migrantiv-na-kordonah.html>
7. Мігранти з камінням в руках штурмують польський кордон. Силовики відповідають водометами і сльозогінним газом. *Бабель*. 2021. URL: <https://babel.ua/news/72912-migranti-z-kaminnjam-v-rukah-shturmuyut-polskiy-kordon-siloviki-vidpovidayut-vodometami-i-slozoginnim-gazom>
8. Пропозиція розмістити біженців в Україні викликала обурення. *Укрінформ*. 2021 URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3349878-propozicia-rozmistiti-bizenciv-v-ukraini-viklikala-oburennia.html>